

The management mechanisms are important in the process of implementation of innovative management technologies in the base educational institution: provision of conditions for innovative management activities (regulatory, organizational and managerial, social and psychological); intensification of innovative management processes through risk stimulation, support for initiatives, creation of an atmosphere of an innovative environment; ensuring systemicity, organization (phasing, procedurality) of managerial processes; optimization of information provision. The effectiveness of such mechanisms is determined by the ability of the head and other subjects of management to use purposefully organizational-administrative, organizational-pedagogical, socio-psychological, financial-economic and economic methods.

Therefore, it is important for the head of the base educational institution to have a thorough knowledge of managerial functions and numerous roles, innovative technologies of management and co-management, and constantly develop in a professional and personal dimension. The head of the base institution should think strategically, have his own vision of the innovative development of the base educational institution and be able to implement this vision in his management activities.

Keywords: management technologies; base educational institution; management; innovative technologies; management and co-management; head of the base educational institution; local government; decentralization.

УДК 373.3.016:81'243

ДИДАКТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО КОМПОНЕНТА ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

О. С. Пасічник,

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу навчання іноземних мов
Інституту педагогіки НАПН України

e-mail: bez-nicka@ukr.net

У статті обґрунтовано методичну потребу презентації відомостей про рідну культуру учнів початкової школи у процесі навчання іноземних мов. Це є однією з ключових умов побудови процесу навчання у формі «діалогу культур». Автор розглядає учня молодшого шкільного віку як повноцінного суб'єкта культури, в якій він існує та розвивається, що зумовлює формування його національної ідентичності, почуття патріотизму та гіднос-

ті, у тому числі й засобами іноземної мови. На переконання автора, під час оволодіння іноземною мовою учень має не лише знайомитися з іншою культурою, але й навчатися порівнювати її з виявами власної, усвідомлювати відмінності між культурами як норму їх співіснування у сучасному глобалізованому світі. Для позначення відомостей про рідну країну запропоновано використовувати термін «краєзнавство», який варто досліджувати на трьох рівнях: загальнонаціональному, регіональному та локальному. За результатами анкетування вчителів виокремлено краєзнавчі відомості, з якими має знайомитися учень за період навчання у початковій школі. Запропоновано їх розподіл за роками навчання.

Ключові слова: компетентнісний підхід; іноземна мова; початкова школа; соціокультурний компонент; діалог культур; краєзнавчий компонент; національна ідентичність.

Актуальність. У другій половині ХХ ст. у системі педагогічних знань посилилася увага до гуманістичної спрямованості освіти та окреслилася культурологічна парадигма. Її появу було зумовлено необхідністю формувати особистість, здатну до існування в умовах полікультурного світу. Не заперечуючи когнітивного аспекту (необхідності формування системи знань й умінь)¹, одним із найважливіших завдань системи освіти вона ставить проблему формування світогляду та системи цінностей у молодого покоління. В умовах полікультурного світу це означає необхідність зорієнтувати особистість у проблемах сучасності та навчити знаходити нестандартні та творчі підходи до їх розв'язання. Логічно припустити, що для досягнення таких цілей необхідно залучати значні пласти культури, вивчати та аналізувати їх вплив на систему суспільних відносин у доступній для учнів формі, обговорювати й знаходити відповіді на актуальні питання сьогодення. Значною мірою досягнення цих цілей здійснюється засобами предметів гуманітарного циклу. Предметна галузь «іноземні мови» створює особливі передумови для культурного розвитку учня, оскільки навчання мови здійснюється у контексті культури країни, мова якої вивчається, а формування соціокультурної компетентності є одним із завдань іншомовної підготовки в школі. При цьому навчання іноземної мови не обмежується ознайомленням лише з особливостями іншої лінгвокультури, але й має передбачати долучення учнів до знань про рідний край. Тобто, процес оволодіння мовою повинен творитися у формі «діалогу культур». Проте, якщо проблеми навчання чужої культури є широко дослідженими, а сучасні підручники мають чітку соціокультурну спрямованість, то питання інтеграції відомостей про рідну культуру учнів залишаються менш вивченими.

Аналіз останніх досліджень. Взаємозв'язок мови і культури — факт підтверджений лінгвістами (В. Гумбольдт, Є. М. Верещагін, В. Г. Костомаров, С. Г. Тер-Мінасова та інші), які вказували на те, що мова, завдяки своїй кумулятивній функції, здатна відо-

¹ Автор дотримується тієї думки, за якої сучасна педагогічна система ґрунтується на засадах когнітивної, особистісної, культурологічної та компетентнісної парадигм, що взаємодоповнюють одна одну.

бразити культурне багатство нації. Після публікації книги «Мова і культура» (1973), у якій йшлося про використання країнознавчих фактів у процесі іншомовної підготовки та прийоми ознайомлення учнів з такими фактами, у методиці намітилася стійка тенденція до більш активного вивчення окресленої проблеми та пошуку оптимальних шляхів їх практичного використання у практичній діяльності (Н. П. Басай, І. Л. Бім, Г. В. Колшанський, Ю. І. Пассов, О. О. Першукова, В. Г. Редько, Г. В. Рогова, Г. Д. Томахін, В. В. Сафонова, І. І. Халеєва, А. М. Щукін та інші). Нині на необхідності урахування соціокультурних аспектів у процесі навчання та виховання культурної сензитивності вказують у численних рекомендаціях, у тому числі й таких, що мають міжнародний статус. Так, у «Декларації Мехіко про політику в сфері культури», яку було прийнято ЮНЕСКО 1982 р., зазначено, що культурний плюралізм є умовою збереження самобутності та унікальності кожної національної культури, а вивчення культурного різноманіття сприяє збереженню культурного спадку кожного народу, забезпечуючи повагу як культурних меншин, так й інших культур світу. Незнання культури збіднює як окрему особу, так і все людство загалом. Саме тому в сучасних навчальних програмах спостерігається акцент на посиленні їхнього культурного складника як такого, що забезпечує формування емоційно-ціннісної сфери особистості, а також її адаптивність до світу, що стрімко розвивається. При цьому рівень сформованості таких якостей значною мірою залежить від того, наскільки особа усвідомила місце й роль рідної культури та самої себе в глобалізованому вимірі (Н. Д. Гальскова).

Мета статті: проаналізувати роль і місце краєзнавчого компонента у змісті навчання іноземних мов та обґрунтувати його інформаційне наповнення для початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісна парадигма передбачає таку організацію процесу оволодіння іноземною мовою, яка дає змогу підготувати учня до участі у міжкультурному діалозі. Така постановка питання зумовлена тим, що жоден із видів мовленнєвої діяльності (говоріння, читання, аудіювання, письмо) не здійснюється поза межами контексту — соціокультурного середовища. Окрім того, вирішення будь-яких комунікативних ситуацій відбувається відповідно до наявних у відповідній культурній спільноті норм. У зв'язку з цим вивчення будь-якої теми відбувається у певному соціокультурному вимірі. Цього можна досягти за допомогою використання автентичних матеріалів, що відображають достовірну картину життя в іншому соціумі, демонструють зразки мовленнєвої поведінки, та моделювання комунікативних завдань з максимальною наближеністю до реальних ситуацій.

Важливим аспектом навчання у формі «діалогу культур» є формування в учнів власної національної ідентичності, оскільки неможливо бути рівноправним учасником діалогу культур, відмежувавшись від власної культури та повністю підпорядкувавши свою поведінку нормам іншого соціуму. Аналіз термінології, якою оперують методисти (**соціокультурна компетентність, країнознавство, лінгвокраїнознавство** тощо), засвідчує, що в ній фактично відсутні поняття, які позначають

систему відомостей про рідну культуру учнів. Так, під терміном **«соціокультурна компетентність»** розуміємо сукупність знань **про країну, мова якої вивчається**, національно-культурні особливості соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв мови та здатність користуватися такими знаннями у процесі спілкування із дотриманням правил поведінки, нормами етикету, соціальними умовами та стереотипами [1, с. 286–287]. **«Країнознавство»** — суміжна для методики навчання іноземних мов наука, яка розглядає закономірності розвитку країни або її окремих регіонів. Вона формує уявлення про соціально-економічну ситуацію **в країні, мова якої вивчається**, її історію, географію, етнографію, традиції притаманні народу. В сукупності ці знання, а також відповідні уміння й навички покликані задовольнити комунікативні потреби учнів у процесі спілкування іноземною мовою [1, с. 294]. **«Лінгвокраїнознавчі»** знання дають уявлення про національно-культурний смисловий зміст, закладений у мову, яка вивчається [1, с. 128]. Найбільш повно ці ознаки виявляються у приказах, ідіомах, фразеологізмах, словах-реаліях, безеквівалентній лексиці тощо. З-поміж аналізованих понять, лише **«діалог культур»** опосередковано вказує на необхідність урахування відомостей про рідну країну учнів [1, с. 60].

У працях методистів побіжно згадується про необхідність порівняння спільних та відмінних явищ у вимірі «рідне-чуже». Так, Н. Д. Гальскова зазначає, що успішність навчання учнів використовувати новий мовний код для проникнення в нову національну культуру значною мірою залежить від того, наскільки послідовно здійснюється опора на мовний і життєвий досвід учня в рідній мові та культурі [3, с. 93]. Проте, у методичній літературі знаходимо мало конкретизацій щодо того, яким чином здійснювати врахування явищ і виявів рідної культури, які учні мають порівнювати. Проблема використання матеріалів про рідну країну учнів у процесі навчання іноземних мов посідає другорядне місце й розглядалася, в основному, на рівні узагальнення досвіду та цікавих знахідок у практиці. Висловлене нашою думкою, що в методичній науці побутує переконання ніби апіорі учні знають рідну культуру. Проте таке поверхове бачення ризикує надати процесу навчання у формі «діалогу культур» деякої хаотичності та безсистемності, що аж ніяк не сприятиме ефективності навчання.

Для позначення системи знань про рідну культуру учнів пропонуємо використовувати термін **краєзнавство**. У загальному розумінні він означає різнобічне вивчення природи, географії, населення (етнографії), історії, культури й традицій певної частини країни, її адміністративного регіону або ж окремих населених пунктів з їхнім найближчим оточенням [4]. У такому вигляді краєзнавство традиційно є невід'ємним складником навчання таких шкільних предметів, як історія та географія, де краєзнавчий принцип сприяє усвідомленню учнями складних питань соціально-економічного, політичного та культурного розвитку країни. На важливість реалізації краєзнавчого принципу в освіті звертали увагу Я. А. Коменський, К. Д. Ушинський, М. В. Ломоносов, М. І. Новіков, Е. Ю. Петрі та інші. Побутує думка, що саме І. Я. Франко у праці

«Галицьке краєзнавство» (1982 р.) одним із перших в Україні обґрунтував поняття «краєзнавство», яке тлумачив як науку та важливий чинник зв'язку навчання з життям.

Попри те, що краєзнавство передбачає різнобічне та ґрунтовне вивчення конкретної територіальної одиниці, у межах предметної галузі «іноземні мови» для закладів загальної середньої освіти реалізація **краєзнавчого** компонента матиме свої характерні ознаки. У контексті іншомовної підготовки термін **краєзнавство** ми трактуємо більш широко та пов'язуємо його з представленням інформації про рідну країну учнів загалом (не обмежуючись певною територіально-адміністративною одиницею або регіоном) [6, с. 255]. При цьому пропонуємо вирізнити в краєзнавчому компоненті такі рівні: **загальнонаціональний, національно-регіональний та локальний**. У підручнику як основному засобі навчання зазвичай відображається інформація першого та другого рівнів, тобто та, яка формує загальне уявлення про рідну країну, її географію, політичний устрій, видатних людей, основні культурні та архітектурні пам'ятки. Інформацію локального характеру, як правило, не представлено в змісті навчальних книг, проте учні можуть долучати її під час виконання творчих та проектних завдань. При цьому процес навчання іноземної мови недоцільно перетворювати на систематичне вивчення свого краю та країни, оскільки це не є метою іншомовної підготовки в школі. Натомість, доречним є ознайомлення учнів з певними найбільш характерними аспектами рідної культури.

Так само, як і соціокультурний компонент змісту навчання іноземних мов, краєзнавчий компонент має потенціал реалізовуватися в усіх сферах (особистісній, публічній, освітній) і темах ситуативного спілкування, визначених навчальною програмою. Загалом він може містити такі аспекти:

- географічні, природні, ландшафтні та кліматичні особливості рідної країни;
- особливості національного складу населення (для полікультурних середовищ), етнографічні аспекти;
- особливості побуту рідної країни;
- об'єкти культурної спадщини (пам'ятки, пам'ятники, міста та визначні місця);
- свята й традиції рідного краю;
- відомі історичні та сучасні постаті, які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної та світової науки, літератури, історії тощо;
- соціальні, політичні, економічні та історичні аспекти існування країни.

Отже, під терміном **краєзнавчий компонент** у змісті навчання іноземних мов ми розуміємо відомості, які комплексно характеризують географічні, історичні, культурні, соціально-економічні особливості країни (уцілому та її окремих регіонів), у якій живуть учні, а також особливості побуту.

Важливість уведення **краєзнавчого** компонента до змісту навчання іноземних мов зумовлюється низкою чинників. Так, важливі аспекти мови та культури розкриваються лише за умови їх порівняльного аналізу. Якщо мовний бар'єр є очевидним, то культурний стає явним лише за умови зіткнення двох культур, порівняння

рідного з тими аспектами чужої культури, які містять відмінності. Часто це виявляється у формі так званого «культурного шоку». З метою підготувати молодь до нетипових проявів іншої культури в умовах штучного іншомовного середовища необхідно створити умови, які дадуть змогу попередити негативні наслідки міжкультурної комунікації. Якщо незнання іноземної мови можна пробачити, то незнання норм поведінки, правил може стати причиною серйозних непорозумінь. Також варто пам'ятати, що у процесі комунікації з представниками інших культур виникає потреба повідомляти їм про власну культуру, а для цього необхідно уміти пояснити її особливості. Як свідчить практика, обміну інформацією про звичаї, традиції тих народів, представниками яких є комуніканти, належить значне місце під час міжособистісного діалогу [6, с. 255].

Поряд із вирішенням завдань суто комунікативного характеру, уведення **краєзнавчого** компонента до змісту навчання іноземних мов зорієнтовано на досягнення більш глобальної цілі. Так, одним із завдань системи освіти є виховання патріотизму та формування позитивного образу власної країни в ментальній картині молодого покоління. Тривалий час українське суспільство було об'єктом політичної та культурної денаціоналізації, і це не могло не позначитися на свідомості українців. Позбавленому національної свідомості народу складно створити міцну державу, про що свідчить історія невдалих спроб державотворення. Не маючи власних національних орієнтирів, особа легко піддається впливам ззовні (у тому числі й тим, що зумовлені глобалізаційними тенденціями), більшість із яких має руйнівний характер для формування національних переконань. Тому суспільство висуває завдання підготувати людей з високим рівнем духовної культури та моралі. Ознайомлюючись з інформацією про різні аспекти життя в країнах мови, що вивчається, та порівнюючи їх з відповідними аспектами рідної культури, учні зможуть осмислити місце своєї країни в глобальному світі, її неповторність та потенціал для розвитку. Очікується, що в умовах поглиблення співпраці між країнами ці знання будуть транслюватися в процесі міжкультурного діалогу з метою формування такого ж позитивного образу рідної країни в ментальній картині світу іноземців.

Відтак, доповнення змісту навчання іноземних мов краєзнавчим компонентом має суттєвий **виховний та світоглядний потенціал** у контексті компетентнісної парадигми навчання іноземних мов. Так, знайомство з інформацією про різні аспекти життя в країнах, мову якої вивчають, та **порівняння їх із відповідними аспектами рідної культури**, дасть змогу учням:

- усвідомити власну національну ідентичність у полікультурному світі;
- осмислити місце своєї країни в глобальному просторі, її неповторність та потенціал для розвитку;
- формувати цілісну картину світу в свідомості учнів;
- формувати стійкий інтерес до історії, культурної спадщини рідної країни, її сьогодення та небайдужого ставлення до її майбутнього;

- виховувати патріотизм через формування позитивного образу власної країни та культури в ментальній картині покоління, що зростає.

Одними із важливих питань, на які необхідно дати відповідь у контексті окресленої проблеми є: 1) коли доцільно розпочинати повідомлення учням відомостей про рідний край у процесі навчання іноземної мови та 2) які відомості про рідну культуру мають бути об'єктом ознайомлення учнів.

Відповідаючи на ці питання, важливо усвідомити, що дитина раннього шкільного віку є таким самим суб'єктом культурного середовища, як і представники інших вікових категорій. Так, уже в перші роки життя вона долучається до духовних цінностей, знань та досвіду свого народу в середовищі сім'ї та дошкільного навчального закладу. У її свідомості формуються здатність ідентифікувати себе як члена сім'ї чи найближчого оточення. У цей період формується почуття поваги та любові до рідного дому, виявляється інтерес до природи, побуту, традицій, культурних особливостей. У контексті проблеми культурного розвитку особи Л. С. Віготський свого часу висунув поняття «дитячої примітивності», під якою розумів стан, коли дитина перебуває на низькій стадії культурного розвитку [2, с. 191]. Це зумовлено тим, що вона ще не оволоділа на належному рівні культурними засобами поведінки. Завдання школи — подолати цю культурну примітивність через створення умов для нормального та різнобічного культурного розвитку особи з метою її інтеграції у соціум. Відтак, у навчально-виховному процесі початкової школи цей інтерес до власної культури та найближчого оточення має підтримуватися та розвиватися, і процес іншомовної підготовки не є виключенням.

Зміст навчання у початковій школі має співвідноситися зі стадіями когнітивного та психічного розвитку дитини, її мотиваційної та діяльнісної сфер. Ігнорування психофізіологічних та вікових особливостей молодших школярів та динаміки їх розвитку може негативно вплинути на оволодіння змістом навчального предмета та сформувати в школярів негативне ставлення до нього. Уже з першого року навчання іноземної мови, формування умінь і навичок у різних видах мовленнєвої діяльності учні знайомляться з доступними для їхнього віку елементами культури країн, мову яких вони вивчають. До них належать розповсюджені імена людей і казкових героїв, назви свят, міст, вулиць, традицій тощо. Відповідні національні римівки, вірші, а також ілюстрації країнознавчого спрямування сприятимуть формуванню соціокультурної компетенції учнів [8, с. 50–51]. За словами дослідників, включення соціокультурного компонента на початковому етапі не лише не зменшує важливості практичного володіння мовними формами як засобом спілкування (тобто комунікативного компонента), а навпаки, дозволяє реалізовувати принцип комунікативної спрямованості навчання й організувати взаємодію учнів засобами нової мови [5, с. 7]. Паралельно із вивченням іноземної мови та культури в початковій школі учні також знайомляться з певними краєзнавчими відомостями під час опрацювання тем, які визначено навчальною

програмою. Особливістю цього знайомства є те, що воно **вперше** відбувається засобами іноземної мови та через призму порівняння з іншою культурою. Отримані знання та сформовані уміння в різних видах мовленнєвої діяльності під час вивчення іноземної мови мають бути трансформовані в уміння учня описувати найближче оточення та рідну країну.

З метою виявити рівень представлення краєзнавчої інформації у змісті підручників, співробітниками відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України було проведено анкетування учителів початкових класів. У ньому взяло участь 207 респондентів, переважну більшість з яких (82,1%) становлять учителі англійської мови, 10,6% — німецької мови і 7,3% — іспанської. Анкетуванням охоплено вісім областей України (Волинська, Житомирська, Закарпатська, Київська, Львівська, Черкаська, Чернігівська, Хмельницька). Відповідно до отриманих результатів було встановлено, що, на переконання більшості педагогів, інформація про рідну культуру та країну учнів суттєво поступається інформації про країну вивчуваної мови. В узагальненому вигляді було виявлено, що 68% респондентів вказали на недостатність таких відомостей у 1-му класі, 67% — у 2-му, 57% — у 3-му та 46% — у 4-му. Проте, розгляд цих показників за окремими підручниками засвідчує, що вони будуть дещо нижчими. Навчальна література зарубіжних видань (**Family and Friends, Welcome** тощо) майже позбавлена такого компонента, як відомості про рідну країну учнів, і не передбачає достатньої кількості засобів активізації цієї інформації в мовленні школярів. Низький рівень представлення інформації про рідну країну учнів, ми схильні пояснювати, з одного боку, тим, що в початковій школі основний акцент роблять на збагаченні базового словникового запасу школярів з іноземної мови та формуванні у них базових умінь і навичок у новій мовній системі (орфографія, вимова тощо). З іншого боку, пріоритет належить соціокультурному аспекту, оскільки саме він дає змогу формувати в учнів уявлення про іншу культуру, уміння упізнавати у потоці мовлення, розуміти й називати базові реалії (імена носіїв мови, казкових героїв, назви столиці та країни мови, яка вивчається), розуміти інформацію про життя носіїв мови та про основні факти культури країни, мова якої вивчається тощо. Водночас, це не знімає з порядку денного необхідності інтеграції відомостей про рідний край і культуру учнів у процесі іншомовної підготовки. Анкетування дало змогу зібрати емпіричні дані щодо того, з яким саме краєзнавчим матеріалом доцільно ознайомлювати учнів початкової школи. Умовно, отримані результати можна поділити на два блоки знань. Так, з одного боку, це певні знакові об'єкти культурної спадщини (матеріальний аспект), а з іншого — свята і традиції, притаманні рідній культурі (духовна складова). Отримані під час анкетування дані було узагальнено та систематизовано відповідно до тематики чинної навчальної програми. Беручи до уваги те, що культура країни не обмежується виключно об'єктами культурної та духовної спадщини, але й виявляється у багатьох побу-

тових аспектах (сім'я, розпорядок дня, особливості навчання у школі тощо), ми розширили бачення того, які відомості про рідну культуру й найближче оточення учня мають бути відображені у процесі іншомовної підготовки. Результати наших досліджень та узагальнень представлено у таблиці 1. Орієнтовний опис краєзнавчого компонента виражений в уміннях і знаннях, які мають бути сформовані в учнів початкової школи на кожному році навчання іноземних мов.

Таблиця 1

**Розподіл краєзнавчого компонента змісту
навчання іноземних мов у початковій школі**

ПЕРШИЙ КЛАС	
Сфери	Опис краєзнавчої компетентності
Особистісна	<ul style="list-style-type: none"> • знати та вміти писати поширені імена в Україні (у тому числі власне ім'я та імена близьких людей); • вміти називати членів сім'ї/родини (на прикладі власної); • вміти називати улюблену іграшку та описувати її;
Публічна	<ul style="list-style-type: none"> • знати назви основних свят (найбільш уживані — Новий рік, Різдво, Великдень) іноземною мовою, вміти повідомляти про їхні назви та стандартні форми вітання; • знати та вміти писати назви населених пунктів (столиці, власного міста/села);
Освітня	<ul style="list-style-type: none"> • вміти повідомляти, де навчаєшся та що робиш на уроці іноземної мови.
ДРУГИЙ КЛАС	
Особистісна	<ul style="list-style-type: none"> • знати назви видів дозвілля, вміти повідомляти про дозвілля учнів в Україні; • вміти описувати улюблені ігри та іграшки дітей в Україні;
Публічна	<ul style="list-style-type: none"> • знати назви тварин, які живуть у рідній країні (свійські та дикі), повідомляти, де вони мешкають (ліси, річки тощо); • знати назви традиційного та сучасного одягу в Україні (предмети одягу, кольори); • знати назви основних страв в Україні (повсякденних і святкових: писанка, паска тощо); • знати назви поширених овочів і фруктів, які вирощують в Україні; вміти повідомляти, які подобаються (а також вирощують на присадибній ділянці); • знати назви основних свят (День Святого Миколая, День матері, День сміху тощо) іноземною мовою;
Освітня	<ul style="list-style-type: none"> • знати назви шкільних предметів, вміти описувати інтер'єр власної шкільної кімнати.

Таблиця 1 (Продовження)

ТРЕТІЙ КЛАС	
Сфери	Опис краєзнавчої компетентності
Особистісна	<ul style="list-style-type: none"> • уміти описувати типовий робочий день учня в Україні; • уміти описувати власне помешкання; • уміти описувати щоденні обов'язки по дому; • знати назви професій своїх батьків, уміти повідомляти, ким вони працюють;
Публічна	<ul style="list-style-type: none"> • знати назви основних видів спорту, поширених в Україні (у тому числі улюбленого); • уміти описувати шкільні канікули в Україні (коли розпочинаються, як довго тривають, що роблять учні під час канікул); • уміти описувати погоду в Україні в різні пори року; • знати назви свят та особливості їх святкування (День Незалежності України, День Перемоги), повідомляти, місяці їх святкування;
Освітня	<ul style="list-style-type: none"> • уміти описувати основні приміщення школи, в якій навчається учень, а також об'єкти навколо неї, знати назви шкільних предметів.
ЧЕТВЕРТИЙ КЛАС	
Сфери	Опис краєзнавчої компетентності
Особистісна	<ul style="list-style-type: none"> • уміти описувати власний населений пункт (місто або село), основні заклади в ньому, види житла, транспорту тощо; • уміти назвати місцерозташування різних об'єктів у рідному населеному пункті;
Публічна	<ul style="list-style-type: none"> • знати назви деяких видів народних святкувань (концерти, фестивалі, ярмарки тощо); • описувати святкування дня власного міста (основні заходи та види розваг); • знати назви основних об'єктів інфраструктури населених пунктів (громадський транспорт, метро, мости тощо) і будівель (музей, театр, кінотеатр тощо); • знати назви й уміти називати об'єкти географічного ландшафту України (назви основних річок, озер, гір тощо); • знати назви країн-сусідок України; • знати назви тварин, які живуть у рідній країні (свійські та дикі), повідомляти, де вони мешкають (ліси, річки, а також заповідник Асканія Нова); • знати основні пам'ятки культури України (сім чудес України); • знати назви державних свят (День знань, День учителя, День вишиванки, День захисника вітчизни); уміти повідомляти про особливості святкування певних свят.
Освітня	<ul style="list-style-type: none"> • уміти повідомляти про рідну школу (основні приміщення й об'єкти навколо неї, розклад уроків і шкільні предмети).

Добираючи зміст краєзнавчого компонента, з одного боку, ми намагалися максимально співвіднести його з основними сферами й тематикою ситуативного спілкування, визначених чинною навчальною програмою, а з іншого — врахувати пізнавальні інтереси й можливості учнів початкової школи, а також досвід набутий ними під час вивчення інших предметів. Із таблиці видно, що для перших років навчання краєзнавчий аспект значною мірою виявляється у формуванні в учня умінь описувати його найближче оточення засобами іноземної мови. Так, Д. Ю. Петров, описуючи мову як «індивідуальну та особистісну категорію», звертає увагу на те, що на початковому етапі її вивчення важливим в емоційно-психологічному та мотиваційному вимірі для школяра є можливість говорити про себе та важливі для нього речі, а не зосереджуватися на абстрактних персонажах [7]. Найближче оточення учня також супроводжується культурними маркерами, тому, навчаючись описувати його, дитина осмислює особливості цього середовища, поступово вибудовує власну картину світу, усвідомлює своє місце в культурній матриці рідного народу.

Оскільки в 1–2 класах діти ще не володіють мовними засобами на достатньому рівні, який дав би їм можливість робити змістовні та розгорнені повідомлення, дескриптори краєзнавчої компетентності, в основному, представлено у формі знань (**знати назви..., уміти називати ...**). Тобто, зміст висловлювань зводиться до того, що учні мають уміти називати об'єкти речі навколо себе. Вони є короткими, описовими в обсязі, визначеному чинною навчальною програмою (2–3 речення/репліки для 1-го класу та 3–4 речення/репліки для 2-го класу). Починаючи з 3-го класу, коли збільшується словниковий запас учнів, а граматичні структури урізноманітнюють мовлення, зростає увага до формулювання більш розгорнених висловлювань (4–5 речень/реплік). Також у 3–4 класах розширюється й тематика спілкування — учень навчається описувати особливості побуту, власний населений пункт, погоду та клімат України, поширені свята та особливості їх святкування тощо.

Під час анкетування вчителями були висловлені різні думки, щодо включення тих, чи інших об'єктів, із якими доцільно знайомити учня початкової школи у процесі навчання іноземної мови. Проте деякі з них ми змушені були відкинути як такі, що не відповідають віковим та пізнавальним можливостям учнів або ж не узгоджуються з досвідом, набутим учнями під час вивчення інших предметів. Зокрема це побажання вмістити відомості про Запорізьку Січ, легенду про заснування Києва та інші історичні аспекти. Водночас, вважаємо доцільним ознайомлення учнів з такими культурними пам'ятками як «Сім чудес» України (4 клас), а також з мешканцями заповідних територій на прикладі Асканії Нової (3 клас), оскільки з цими темами учні знайомляться під час вивчення предметів «Я у світі» (4 клас) та «Природознавство» (3 клас) відповідно.

На наше переконання таке бачення краєзнавчого компонента у початковій школі не порушує цілісності чинної навчальної програми. Натомість, пропонується доповнення кожної сфери ситуативного спілкування та теми відповідним матеріалом

лом про рідний край та найближче оточення учня. Передбачається, що отримані знання та сформовані уміння й навички, з одного боку, дадуть змогу учням розвивати їхню культурну чутливість та ціннісні орієнтації, а з іншого — бути повноправними учасниками діалогу культур. Представлені рекомендації можуть слугувати орієнтиром для авторів навчальної літератури щодо того, який країнознавчий матеріал доцільно враховувати у процесі навчання іноземної мови та які саме уміння щодо його використання необхідно сформувати в учнів. При цьому важливо, щоб краєзнавчі відомості презентувалися не лише за допомогою вербальних засобів, але й підкріплювалися візуальними образами (краєвиди, одяг, образи типові для України), оскільки саме ілюстративний матеріал становить значний обсяг сучасного підручника для початкової школи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, побудова процесу навчання у формі «діалогу культур» уявляється неможливою без урахування краєзнавчого компонента, який зорієнтовано на формування в учнів національної ідентичності та поваги до рідної країни, а також уміння презентувати власну культуру представникам тих країн, мова яких вивчається. Оскільки учень початкової школи є таким самим суб'єктом культури, як і доросла особистість (проте з іншим рівнем її усвідомлення), уведення відомостей про рідну країну має здійснюватися вже з перших років вивчення іноземної мови у доступній для учнів формі та корелювати з їхніми пізнавальними інтересами та стадіями психофізичного та когнітивного розвитку. Аналіз змісту навчальної літератури та анкетування учителів дали змогу виявити ті об'єкти культурної дійсності, які мають бути відображені у процесі навчання іноземної мови. Подальшим етапом дослідження вважаємо необхідність визначення змістового наповнення краєзнавчого компонента для основної та старшої школи, а також виявлення оптимальних способів активізації відомостей про рідний край учнів у процесі іншомовної підготовки.

Використані джерела

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). — М.: Издательство ИКАР, 2009. — 448 с.
2. Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. — М.: Изд-во Смысл; Эксмо, 2005. — 1136 с.
3. Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам, 2-е изд., перераб. и доп. / Н. Д. Гальскова. — М.: АРКТИ, 2003. — 192 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
5. Никитенко О. Н. К проблеме выделения культурного компонента в содержании обучения английскому языку в начальной школе / О. Н. Никитенко, О. М. Осина // Иностранные языки в школе. — 1993. — № 3. — С. 5–10.
6. Пасічник О. С. Відображення краєзнавчого компонента в змісті навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах (70-ті рр. XX ст. — початок XXI ст.) / О. С. Па-

сичник // Проблеми сучасного підручника. К.: Педагогічна думка, 2017. — Вип. 19. — С. 252–266.

7. Петров Д. Ю. Как быстро и эффективно выучить язык [Электронный ресурс] // <https://youtube.com/watch?v=XenCA9dtJzQ>.
8. Редько В. Г. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів початкової школи: Монографія / В. Г. Редько. — К.: Генеза, 2006. — 136 с.

References

1. Azimov Je. G. Novyj slovar metodicheskikh terminov i ponjatij (teorija i praktika obuchenija jazykam). — М.: Izdatelstvo IKAR, 2009. — 448 s.
2. Vygotskij L. S. Psihologija razvitija cheloveka / L. S. Vygotskij. — М.: Izd-vo Smysl; Jeksmo, 2005. — 1136 s.
3. Galskova N. D. Sovremennaja metodika obuchenija inostrannym jazykam, 2-e izd., pererab. i dop. / N. D. Galskova. — М.: ARKTI, 2003. — 192 s.
4. Энциклопедия osvity / Akad. ped. nauk Ukrainy; ghol. red. V. Gh. Kremenj. — К.: Jurinkom Inter, 2008. — 1040 s.
5. Nikitenko O. N. K probleme vydelenija kulturnogo komponenta v sodержanii obuchenija anglijskomu jazyku v nachalnoj shkole / O. N. Nikitenko, O. M. Osinova // Inostrannye jazyki v shkole. — 1993. — № 3. — S. 5–10.
6. Pasichnyk O. S. Vidobrazhennja krajeznavchogho komponenta v zmisti navchannja inozemnykh mov u zaghajnoosvitnikh navchaljnykh zakladakh (70-ti rr. XX st. — pochatok XXI st.) / O. S. Pasichnyk // Problemy suchasnogho pidruchnyka. К.: Pedagoghichna dumka, 2017. — Vyp. 19. — S. 252–266.
7. Petrov D. Yu. Kak bistro I effektivno vyuchit jazyk [Elektronnij resurs] // <https://youtube.com/watch?v=XenCA9dtJzQ>.
8. Redko V. Gh. Linghvodjadyktychni zasady navchannja inozemnoji movy uchniv pochatkovoji shkoly: Monoghrafija / V. Gh. Redjko. — К.: Geneza, 2006. — 136 s.

Пасечник А. С.

ДИДАКТИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ КРАЕВЕДЧЕСКОГО КОМПОНЕНТА В СОДЕРЖАНИИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

В статье обоснована методическая потребность презентации сведений о родной культуре учащихся начальной школы в процессе обучения иностранным языкам. Это является одним из ключевых условий построения процесса обучения в форме «диалога культур». Автор рассматривает ученика младшего школьного возраста полноценным субъектом культуры, в которой он существует и развивается, что обуславливает формирование его национальной идентичности, чувства патриотизма и достоинства, в том числе и средствами иностранного языка. По мнению автора, по мере овладения иностранным языком ученик должен не только знакомиться с другой культурой, но и учиться сравнивать ее с проявлениями собственной, осознавать различия между культурами как нормы их сосуществования в современном глобализированном мире. Для обозначения сведе-

ний о родной стране предлагается использовать термин «краеведение», исследовать его на трех уровнях: общенациональном, региональном и локальном. По результатам анкетирования учителей выделены краеведческие сведения, с которыми следует знакомить ученика во время его обучения в начальной школе. Предложено их распределение по годам обучения.

Ключевые слова: компетентный подход; начальная школа; иностранный язык; социально-культурный компонент; диалог культур; краеведение; национальная идентичность.

Pasichnyk O.

DEVELOPING PRIMARY SCHOOL STUDENT'S 'NATIONAL CULTURE AWARENESS' IN THE CONTENT OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING — DIDACTIC OUTLINE

The article deals with the problem of presenting information about students' native country and culture in the process of foreign language learning. Implementation of this approach is vital for providing methodological principle of "dialogue of cultures". The author emphasizes that a child of junior school age is a 'full-fledged' subject of cultural environment in which he or she exists. Therefore, it is deemed necessary to develop their national identity, sense of dignity and patriotism while studying school subjects and foreign language is not an exception. According to the author in the process of studying a foreign language a students have not only to develop their linguistic skills and expand knowledge of another culture but also be ready to present information about native culture in the process of communication with native speakers. The author introduces a term to describe the scope of knowledge about students' native culture and defines three levels of its presentation: national, regional and local.

The importance of introducing the above mentioned information is determined by a number of factors: 1) important aspects of language and culture are revealed only in the condition of their comparative analysis; 2) in the process of communication it is necessary to represent information about own culture and country; 3) understanding of student's own culture raises the sense of their national identity and patriotism.

A number of primary school teachers were questioned in order to define which information about students' native culture is to be included in the process of learning. The empirical data was analyzed and systemized so as to appropriately supplement the syllabus. The obtained data can be used by textbook writers and curriculum developers in order to incorporate information about native culture and country in educational process.

Keywords: competence-based approach; primary school; foreign language; sociocultural component; dialogue of cultures; ethnographic component; students' native culture; national identity.